Kilder

Bøker

Kittilsen, Ingolf 1951, *Et handelshus gjennom 150 år. M. Peterson & Søn 1801–1951*, trykt som manuskript, utgitt av firmaet M. Peterson & Søn, Moss
(Gjennomgått og ajourført av Per Schulstad)

Kittilsen, Ingolf 1935, *Firmaet og familien: Peterson – Moss. Et bruks og en slekts historie 1793–1933*, trykt som manuskript, utgitt av firmaet M. Peterson & Søn, Moss

---

Internett

”Peterson-gruppens historie”
Aksessert 27. november 2010
http://www.peterson-emballasje.no/pages/page.asp?lngID=151&lngLangID=1

http://www.snl.no/.nbl_biografi/H_B_Peterson/utdypning
H. B. Peterson (fra Norsk Biografisk Leksikon)
Forfattet av Fredrik Th. Bolin

http://www.snl.no/.nbl_biografi/Ralph_Mollatt/utdypning
Ralph Mollatt (fra Norsk Biografisk Leksikon)
Forfattet av Fredrik Th. Bolin

http://www.snl.no/.nbl_biografi/Erik_Mollatt/utdypning
Erik Mollatt (fra Norsk Biografisk Leksikon)
Forfattet av Fredrik Th. Bolin

Videre lesning

J. Tollefsen: Mosselukta 100 år, Moss 1983
N. J. Ringdal: Moss bys historie, bd. 3, Moss 1994
I. Westby (red.): Peterson 200 år, Moss 2001

Portretter m.m.
Maleri (helfigur) av Rolf Rude, 1951; Konventionsgården, Moss

---

Arvtakeren til jernverket – M. Peterson & Søn

Av Edmund Schilvold, november 2010

En innledning – Peterson og Moss

Navnet og familien Peterson har lenge hatt en helt spesiell plass i sinnene til borgere av Moss. I dag er nok den plassen i ferd med å bli inntatt av ganske andre og atskillig nyere navn, men det som vi kan kalle ”det gamle Moss”, en verden som nok også Peterson må sies å høre til, er fortsatt levende i manges hjerter, og selv en ungdom som undertegnede er, til en viss grad, i stand til å fornemme hva Peterson en gang betydde – hvilken glorie dette navnet var omgitt av, og hvilken anerkjennelse de som bar dette navnet hadde del i.

Peterson-familien representerer kanskje, sammen med et lite knippe andre familier av liknende herkomst, noe av det nærmeste Moss har kommet et permanent aristokrati.

Ordet aristokrati vekker ikke alltid de mest positive assosiasjoner, og det er forståelig. Men Petersons, og de andre høyt plasserte familiene de pleide omgang med, besto i stor grad av personer som fortjente sine posisjoner til fulle.

For disse familiene var i mange tilfeller blitt grunnlagt av personer langveisfra, som i sin eventyrlystne ungdom hadde kommet som pionerer til et lite sted kalt Moss, og som der, som fremmede, med nesten tomme hender, hadde bygd opp suksessrike bedrifter og institusjoner takket være slike edle dyder som tålmodighet, nøysomhet og framsynthet, kombinert med sunn forretningssans og evne til nytenkning.

Der mange andre bare ville ha sett et håpløst lite og heller avsides samfunn, så disse pionerene muligheter, noe som blir desto mer imponerende når vi tar med i betraktning at de slett ikke kom fra en avkrok av bygde-Norge, men fra kosmopolitiske land som Danmark og Storbritannia, og at de som regel var både velutdannede og bereiste.

De av deres etterkommere som videreførte og utvidet det foreldrene, besteforeldrene eller oldeforelderne hadde bygd opp, var i stor grad

av samme solide kaliber. De opprettholdt sin families stilling takket være dyktighet og vitalitet, og dersom de gode egenskapene svant hen, ja, da betød det gjerne også slutten på både familiens posisjon og det den hadde bygd opp.

Det vi over kalte aristokrati besto altså i hovedsak ikke av ufortjent velplasserte personer som tilbrakte sin tid i bløte stoler, med vinglass i hendene og musikk i ørene.

Som i alle andre familier forekom det selvfølgelig at de positive egenskapene til én generasjon ikke ble jevnt fordelt på medlemmene av den neste, eller at noen av egenskapene ikke ble videreført i det hele tatt, og at enkelte personer dermed ikke maktet å gjøre den forventede ære på sitt noble etternavn. Videre var det naturligvis slik at de aller fleste i disse familiene fra tid til annen unte seg visse gleder – nytelsen av noen av de fruktene som deres arbeid og deres visjoner hadde muliggjort, og hvis forestilling om sikkert mang en gang hadde hjulpet dem å holde motet oppe i utfordrende situasjoner. Men – de aller fleste av de sentrale personene i disse familiene var mennesker som først og fremst levde for sine foretak og for sine samfunnsnyttige roller – for realiseringen av sine sunne ideer og sine høye idealer.

Sammenliknet med visse andre familier med en liknende bakgrunn – Chrystie, for eksempel (uttale kreisti), som opprinnelig kom fra Skottland – var Petersons for nykommere å regne, men utover på 1800-tallet ble familien så avgjort en del av byens driftige og respekterte elite.

Familien skaffet seg etter hvert store eiendommer, ikke minst på søndre Jeløy, der den bidro sterkt til anleggelsene av romantiske lystgårder, og til å gi søndre Jeløy de oppsiktsvekkende kvalitetene som vi ennå i dag kan nyte godt av. I byen involverte familien seg i stadig nye forretninger, og hver gang med suksess – trelasthandel, rederivirksomhet og, ikke minst, ”cellulosen” – dette merkelige, illeluktende monstrumet av en fabrikk, arvtakeren til det sagnomsuste jernverket – en fabrikk skulle vise seg å bli en av byens absolutte hjørnesteinsbedrifter, og som skulle beholde den stillingen i nesten et helt århundre.

Gamle mossegutter kan fortsatt fortelle historier om hvordan de stoppet, tok av seg hatten og bukket når konsul Peterson kom spaserende. Konsul Peterson var ikke kongen, nei da, men sett i en lokal sammenheng, var det nok ikke så mye om å gjøre.

I dag vil mange smile litt overbærende av slike grånende anekdoter, eller se dem som et tegn på usunne sosiale forskjeller, snøfte og rynke på nesen, men bak den aktelsen som mange følte for Petersons, og som noen ganger kunne anta nesten komiske manifestasjoner, lå det ikke kun sosiale forskjeller, men en høyst reel og berettiget respekt for det som alle borgere av Moss visste at Petersons hadde utrettet for lokalsamfunnet, og for de fundamentalt viktige kvalitetene som familien representerte – fast og framsynt ledelse, energi og innovasjon, stabilitet og tradisjoner.

For Moss' og Petersons del begynte det hele med en ung, dansk herremann hvis slekt egentlig var av frisisk opprinnelse – Momme Peterson (1771 – 1835). Han var født i Lindholm, en dansk landsby, som sønn av gårdbrukeren og håndverkeren Peter Christian Andresen, og i unge år gikk han i brennerilære i Flensborg, en viktig handelsby som den gang lå i det danske hertugdømmet Slesvig.

Brakt til Moss av Johan Gude

Men i 1793 skrev Johan Gude, kjøpmann i Moss, til venner i Flensborg, og forklarte at han trengte en dyktig og pålitelig brennerimester. Valget falt på Momme Peterson, og slik gikk det altså til at Peterson fikk anledning til å starte et nytt liv langt fra sine danske hjemtrakter.

I årene som fulgte "conditionerede" Momme Peterson hos Gude, og 1798 giftet han med Anne Dorthea Bendixen, datter av en velstående kjøpmann i Flensborg. Bryllupet sto hos Petersons sjef, i "Gudegården", 20. mai.

De nygifte leide seg husvære i "Moestuen", som på folkemunne ble kalt "Mordstuen". Dette var en lang, én-etasjers trebygning i Kongens gate, satt opp på en høy kjellermur.

Det uhyggelige kallenavnet kan ha hatt sin opprinnelse i slaget i april 1716, men det kan også ha vært kun en humoristisk omskrivning av etternavnet til en av eierne av gården, Svend Mohrstuen.

"Petersbua"

Dette nye hjemmet til ekteparet Peterson hadde både fjøs og stall, og lå godt til for handel – hovedveien til Christiania passerte rett forbi.

Petersons var ikke sen om å begynne å utnytte mulighetene, og noe senere hadde det utviklet seg en hel liten krambu i et av rommene i ”Moestuen”.

Denne krambua gjorde handel med kunder ute på gaten via en luke i veggen, visstnok et nokså vanlig syn på begynnelsen av 1800-tallet. Gjennom denne gikk handelen ”friskt”.

Interessant nok fantes det ikke noe skilt utenfor som forklarte at det var en krambu i bygningen, men krambua til Petersons ble likevel snart kjent både i og utenfor byen som ”Petersbua”.

Firmaet etableres

Den 7. februar 1801 ble Momme Peterson ”antagen til Borger paa Næring af Kiøbmandskab og Smaahandel, efterat have aflagt sin Troskaps- og Borger-Ed.” Firmaet fikk navnet M. Peterson.

Utover på 1800-tallet oppsto det en rekke økonomiske kriser, og man kunne ha laget lange lister over store og tradisjonsrike handelshus som måtte bite i gresset som en følge av disse monetære ragnarokene. Men det firmaet M. Peterson overlevde og vokste.

Peter Christian (1800–1843) – M. Peterson & Søn blir til

Momme og Anne Dorthea Peterson fikk kun én sønn, Peter Christian (1800–1843).
Han ble utdannet i firmaet, og 28. juli 1828 ble han tatt opp i det som ”Associé” av faren. Firmaets navn ble da endret til M. Peterson & Søn.

Året i forveien, i 1827, hadde Peter Christian giftet seg med sin pleiesøster, Hedevig Jacobea Sandberg (1808–1893), datter av sognepresten i Onsøy. Hun skulle få stor betydning for firmaets framtid.

Da Peter Christian og Hedevig ble forlovet, var han 27 år gammel, og hun kun 19 – en vever, liten, tilbakeholden skikkelse som hadde det med å løpe sin vei når Peter Christian prøvde å fri til henne. Det sies at Anne Dorthea måtte puffe henne inn i et værelse der frieren satt rede, og holde døren igjen til alt var i orden.

Peter Christian førte firmaet over i en storstilt trelasthandel, og utvidet virksomheten sterkt.

Da disse endringene fant sted, hadde firmaet allerede en rekke forretningsforbindelser i utlandet, og en forretning av et slikt omfang

og med en slik ekspansjonstrang som M. Peterson & Søn, var nok en sjeldenhet i småbyer som Moss.

I 1838 overtok M. Peterson & Søn tømmerbeholdningene og merkene til det oppløste firmaet til David Chrystie, som da trakk seg tilbake fra forretningslivet og flyttet til Torderød på Jeløen.

I mars 1843 ble Peter Christian alvorlig syk, og han døde 5. desember 1843. Hans enke, Hedevig, var da 35 år gammel, mor til sju barn, og ventet et åttende.

Hans Blom (1824–1868)

Etter ektemannens død vurderte Hedevig å legge ned firmaet, men hun kom snart på andre tanker. Hun valgte å videreføre driften av firmaet, og gjorde dette med besluttsomhet og målbevissthet.

En av firmaets ansatte på dette tidspunktet var den kjekke og begavede unge mannen Hans Blom (1824–1868), sønn av skipper Cornelius Blom i Skien.

Den unge Blom ble av Hedevig sendt ut i verden for å for å se seg om og knytte kontakter, og mens han var på denne reisen, sendte han sin sjef hjemme i Moss en medaljong med sitt portrett og, på medaljongens bakside, en lokk av sitt hår.

Noe var på gang, med andre ord, og 29. april 1847 ble de gift, Hedevig og Hans Blom. Det var et noe usannsynlig par – Hedevig var 16 år eldre enn sin nye ektemann – men de lot altså ikke aldersforskjellen hindre dem i å være sammen.

Hans Blom overtok ledelsen av firmaet, og satset etter hvert stort på skipsfart. Dermed ble rederivirksomhet det dominerende aspektet ved M. Peterson & Søn utover i andre halvdel av 1800-tallet.

I 1853 bygde firmaet fullriggeren ”Hedevig” på eget skipsverft, og en rekke kjøp og nybygginger fulgte.

Den mest kjente av ”mosseskutene” var fullriggeren ”Høvding”, som kunne seile fra Quebec til Land’s End på ti dager.

Da firmaets rederi var på sitt største, hadde det en flåte på drøyt tjue seilskip og ett mindre dampskip.

Theodor Peterson (1839–1888)

I 1864 trakk Hans Blom seg tilbake fra stillingen som sjef, og driften av firmaet ble overtatt av N. Brandt-Darre og Theodor Peterson (1839–1888), nest eldste sønn av Hedevig og Peter Christian.

Hans Blom døde den 2. september 1868, 44 år gammel, og Theodor Peterson var da den fremste lederen av firmaet. Året før, 30. juli 1863, hadde han giftet seg med Sara Margrethe Caroline Thorne. Framtiden så ut til å være sikret.

Molbekk

Under Th. Peterson utvidet firmaet sine forretninger til også å omfatte uttak av is fra Vansjø. Videre anla firmaet Molbekkdammen, som vi i dag kjenner som Molbekktjernet, med isrenne ned til ishuset og utskipningsstedet ved Mossesundet. Peterson ble slik den største iseksportøren i Moss.

Isskjæringen ga arbeid til omkring 30 mann i rundt to måneder. Utskipningen foregikk i tiden april–desember.

Isbedriften var imidlertid lunefull – sommervarmen i England var en avgjørende faktor. I enkelte år gikk den med god fortjeneste, i andre år kunne opptil halvparten av isen bli liggende, slik at inntekten av det solgte ikke engang dekket utgiftene til skjæringen.

Theodor utvidet også driften med en dampdrevet sag ved Vansjø.

Cellulosen

Den største nyvinningen i Th. Petersons tid begynte med kjøpet av Moss Jernverk. En dag i april 1875 gikk det rykter om at Harald Wedel-Jarlsberg, den daværende eieren, aktet å selge, og Theodor Peterson dro da straks til Christiania for foreslå en handel. Før dagen var omme hadde han kjøpt jernverket sammen med sine to partnere, grosserer Johan Thorne og godseier Georg Wankel, for 115 000 speciedaler.

Med dette var grunnlaget bokstavelig talt lagt for det kommende århundrets M. Peterson & Søn – cellulose- og papirfabrikken som ble anlagt på tomten til jernverket.

Th. Peterson forlot vekk planene han hadde hatt om et skipsbyggeri, og etablerte isteden Moss Cellulosefabrikk, som i hovedsak ble basert på ingeniør F. Størmers patent av 15. august 1882.

Aksjeselskapet Moss Cellulosefabrik ble konstituert 25. november 1882, og 16. desember 1882 startet fundamenteringsarbeidene. 10. august 1883 kunne driften begynne.

Moss Cellulosefabrik var den første sulfat-cellulosefabrikk i Norge. Fabrikken var basert på en årsproduksjon på ca. 4000 tonn sulfatcellulose, noe som medførte et årlig tømmerforbruk på ca. 14 000 tylfter. En arbeidsstokk på ca. 210 arbeidere var nødvendig for å få det hele til å gå rundt.

For Moss by var selvfølgelig reisningen av ”cellulosen” på Moss Jernverks gamle grunn en stor affære, av stor betydning for økonomi og arbeidsmuligheter.

I begynnelsen kom imidlertid ikke produksjonen opp i det ukekvantum som ingeniør Størmer hadde garantert. Det var Th. Petersons energi og praktiske skjønn som til slutt brakte driften over på den sikre siden.

Mosselukta – ”lukta av penger”

En vanskelighet skulle volde verre og mer varige ubehageligheter enn noen annen – lukten som fulgte med cellulosekokingen.

På ettervinteren og våren 1888 kom det flere klager til sunnhetskommisjonen. Grosserer Nyquist skrev at hans ”barn og flere voksne i hans hus jevnlig lider av illebefinnende på grunn av de fra cellulosefabrikken utgående, illeluktende damper”. 6. april henvendte mer enn tjue borgere seg til amtmannen med ”klage over luktens intensitet og vemmelighet”, og påsto at den medførte ”lidelser og farer for helbred og liv”.

Legen O. P. Nyquist uttalte at han ”som følge av stanken fra cellulosefabrikken” hadde observert ”hodepine, svimmelhet, kvalme, brekninger, hjertebank, prekordialangst og døsighet”.

Et hotell klaget over at gjestene forlot det på grunn av celluloselukten.

Resultatet ble en rettssak som Th. Peterson ikke rakk å se slutten på. Han gikk bort 9. januar 1888, mens rettssaken ikke ble brakt til opphør før i 1892. Da var luktproblemet redusert – blant annet takket være en ny, 60 meter høy pipe – men det var ikke borte.

Etter ektemannens død valgte Sara Peterson å fortsette forretningen, som ble satt under ledelse av hennes bror, grosserer Rino Thorne.

Cellulosefabrikken gikk nå meget godt, og kvalitetsmessig var også utviklingen høyst tilfredsstillende. Fabrikken fikk sågar gullmedalje for sine fabrikata på verdensutstillingen i Paris i 1889.

I 1895 solgte firmaet Mosseskogen, en eiendom på omkring 5000 mål som det hadde overtatt sammen med jernverket, til godseier G. Wankel på Kambo.

På denne tiden hadde økt konkurranse begynt å skape betydelige utfordringer, og som et svar på denne konkurransen startet fabrikken med papirproduksjon. Dette skjedde i 1896. Denne ble imidlertid ikke lønnsom før flere år senere.

Hans Blom Peterson (1876–1954)

I 1901 overtok Hans Blom Peterson (1876–1954) ledelsen av firmaet Han var født i 1876, som den tredje eldste av Th. Petersons sønner. Han skulle forbli firmaets leder i mer enn et halvt århundre.

I 1902 giftet han seg med Alvilde Nielsen (1881–1967).

Etter en runde med ombygging i 1905 begynte bedriften omsider å gå med overskudd igjen.

Sammenslutning

En rekke forhold pekte mot ønskeligheten av en sammenslutning av moderselskapet og cellulosefabrikken til ett firma, og 19. desember 1908 ble sammenslåing vedtatt av alle berørte parter.

I årene som fulgte ble det gjort en rekke nybygginger og forbedringer. M. Peterson & Søn installerte som første cellulosefabrikk i verden Morteruds kalorisator

Utbruddet av første verdenskrig brakte treforedlingsindustrien mange vanskeligheter, men M. Peterson & Søn lykkes ikke bare i å holde driften gående, men i å øke produksjonen og salget.

I 1915–1916 var produksjonen brakt opp i nesten 9000 tonn cellulose, og over 8000 tonn papir.

I 1920–1921 begynte en krisetid i treforedlingsindustrien, men firmaet klarte seg gjennom også denne.

I 1928 ble papirsalens nordfløy bygd ut slik at den første spesialmaskinen, kreppmaskin nr. 1, kunne installeres, og slik ble et nytt kapittel i firmaets historie innledet.

I 1932 ble H. B. Peterson utnevnt til ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden.

I årene fram mot andre verdenskrig fikk firmaet mange bein å stå på ved at det gradvis ble startet produksjon av en rekke forskjellige spesialvarer. Et av de viktigste trekkene i denne utviklingen var en avtale inngått i 1929 om leveranse av krepp til Norsk Hydro

Noe senere ble også produksjon av sekker en av firmaets spesialiteter.

Etter andre verdenskrig gjorde H. B. Peterson store, dristige investeringer i form av omfattende moderniseringer av fabrikken. Han var etter sigende alltid opptatt av nye muligheter.

Han var også en pioner når det gjaldt personalpolitikk. Lenge før bedriftsforsamlinger kom på den politiske dagsorden, etablerte M. Peterson & Søn A/S, i 1946, produksjonsutvalg, der representanter for de ansatte ble trukket inn i planleggingen.

Kollektiv pensjonsforsikring ble innført, boliger og feriehjem ble reist for arbeidere og funksjonærer, og landets første bedriftsbarnehage ble startet.

Både internt i bedriften og i lokalsamfunnet ble H. B. Peterson omtalt som “konsulen”.

Med sin høyreiste, aristokratiske skikkelse utgjorde han en kjent og respektert del av byens persongalleri.

H. B. Peterson kunne nok til tider virke autoritær og opptatt av detaljstyring, men arbeiderne og funksjonærene hadde stor respekt for han. De forstod at han var et arbeidsjern, og at han brydde seg om sine ansatte.

Hvert år på 17. mai, som også var “konsulens” fødselsdag, møtte cellulosearbeidernes kor, “Cello”, opp i H. B. Petersons hjem i den fredede Chrystiegården i Storgaten 20 for å synge for han og hans frue.

H. B. Peterson hegnet også pietetsfullt om de nasjonalhistoriske verdiene knyttet til firmaets hovedsete, Konventionsgården, og

engasjerte arkitekt Arnstein Arneberg til å restaurere salen der forhandlingene mellom Norge og Sverige fant sted i 1814.

H. B. Peterson var i daglig arbeid til kun få år før sin død i 1954.

I 1999 ble han kåret til "Århundrets mossing".

Ralph Mollatt (1926–1984)

Etter H. B. Petersons død ble det Ralph Mollatt (1926–1984) som førte firmaet videre. Ralph Mollatt tilhørte familiens sjette generasjon, og var sønn av rittmester Hans Mollatt (1897–1991) og Eugenie (Nini) Peterson (1903–96), og bror av Erik Mollatt (1941–).

(Hvem var Eugenie datter av? Theodor Peterson?)

I 1950 giftet han seg med Lilian Stockfleth (1928–).

Ralph Mollatt ble knyttet til familiefirmaet i 1951, og overtok som administrerende direktør i 1963. Gjennom 17 år i denne stillingen markerte han seg som en kreativ, entusiastisk og høyt respektert bedriftsleder.

Ved oppkjøp i Norge, Sverige og Danmark av virksomheter for videreforedling av kraftpapir banet Mollatt vei for emballasjekonsernet Peterson, som under Ralph Mollatts ledelse ble Norges største.

I en tid da mye annen norsk industri ble ervervet av utenlandske selskaper, klarte han å bevare og sikre Peterson som et norskbasert konsern.

I 1971 tok fabrikken i bruk Norges første helkontinuerlige anlegg for "koking" av flis til fiber.

Mollatt arbeidet også for å sikre konsernet eierskap hele veien fra tømmeret i skogen til ferdig papir og emballasje. Han hadde som hovedlinje å pløye mest mulig av overskuddet tilbake i bedriften.

Hans engasjement for natur og miljø førte til at M. Peterson & Søn i 1977 fikk Norges Industriforbunds miljøvernpris 1977, etter omfattende investeringer i rensing av utslippene til luften og til Mossesundet.

Som person vant Mollatt vant stor respekt for sin rettlinjethet og sin nøkternhet.

For sin samfunnsnyttige virksomhet ble han 1982 utnevnt til ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden.

Da var han sterkt merket av en kreftsykdom som hadde rammet han i ung alder, og som senere spredte seg slik at han måtte fjerne en lunge og et øye. Med sin jernvilje gjennomførte han likevel en siste jakttur – med bare ett øye skjøt han elg også det året.

Erik Mollatt (1941–)

Etter Ralph Mollatts bortgang overtok hans yngre bror, Erik Mollatt (fullt navn James Momme Erik Mollatt), ledelsen.

Han hadde i 1964 giftet seg med Lise Kleven (1942–).

Erik Mollatt fullførte omgjøringen av M. Peterson & Søn til moderne, nordisk emballasjekonsern.

Han kom til M. Peterson & Søn A/S i 1981, og ble administrerende direktør der i 1983. Fra og med 1989 hadde han tittelen konsernsjef.

I Erik Mollatts periode som toppsjef økte verdien av Peterson-gruppens eksport fra 980 millioner til 3,5 milliarder kr.

Antall ansatte i konsernet var på det meste over 2300.

Endrede markedsforhold i 1990-årene førte til at Peterson kvittet seg med deler av konsernets tradisjonelle virksomhet, men konsernet styrket samtidig sin posisjon på kjerneområdet, bølgepapp.

I 1995 fikk Peterson Moss AS, som første norske bedrift, EUs sertifikat for miljøgodkjent virksomhet.

Erik Mollatt medvirket sterkt til at Christian Frederik samme år ble hedret med en statue ved Mossefossen.

Mot slutten av 1990-årene ble det i Moss investert ca. 600 millioner kr i tekniske oppgraderinger.

Som industrileder arbeidet Erik Mollatt langsiktig, for kvalitet, yrkesopplæring og miljø, og for et godt forhold til de ansatte. Han var en respektert og populær bedriftsleder, som nesten daglig tok en runde på ”gølvet”, blant arbeiderne.

Erik Mollatt fratrådte som konsernsjef i 2002.

Høegh Eiendom – nye eiere

En investeringsgruppe ledet av industriherrene Terje Haglund og Roar Paulsrud, samt AT Skog (Agder-Telemark Forest Owners Association) kjøpte alle aksjene og forandret selskapets navn til Peterson AS.

I august 2006 inngikk Peterson AS en avtale med Smurfit Kappa Group om kjøp av fire bølgepappfabrikker i Sverige og Danmark – Peterson Packaging AS med fabrikk på Næstved og Randers i Danmark, samt Peterson Packaging AB med fabrikk i Norrköping og Bäckefors i Sverige.

Et kritisk blikk på framtiden

I senere år har mange i perioder antatt at ”cellulosen” snart ville bli lagt ned – at også denne delen av norsk industri måtte være dømt til å bukke under og bli flyttet til ”lavkostland” i Asia.

En del har utvilsomt også håpet at dagene til ”cellulosen” snart ville være talte – noen fordi de mener byen burde få anledningen til å utnytte tomten til andre formål, noen fordi de ønsker å bli kvitt ”mosselukta” en gang for alle, og noen fordi de ser på både ”cellulosen” og annen rykende og støyende industri som en slags anakronisme, et element som ikke passer inn i den nye, brave verden av klimaavtaler, hudpleieprodukter og video i HD.

Det kunne være fristende å spørre den sistnevnte gruppen, som synes å ha et generelt antagonistisk forhold til det meste av ”tradisjonell” industri, om de helst ville ha vært foruten både doruller og datamaskiner. Hvor tror de egentlig at alle de produktene som vi omgir oss med og tar for gitt, og i stor grad er avhengige av, med mindre vi ønsker å returnere til et liv som fattige bønder, kommer ifra? De kommer selvfølgelig alle ifra en eller annen form for industri – og ofte fra den rykende, støyende og ”ubehagelige” varianten.

Et annet moment er muligheten for at vi kan komme i en situasjon, hvis vi da ikke alt er i den, der det faktum at nesten alle våre livsnødvendigheter blir produsert et annet sted enn i vårt eget land, eller i landene til allierte, kan bli brukt som et politisk pressmiddel. Men denne faren synes ikke å streife de industrifiendtlige drømmerne.

Eller det kanskje nettopp en slik situasjon – en der landet er prisgitt humøret til et i beste fall vennligsinnet regime – de ønsker?

Men cellulosen kan se ut til å være litt som mossingene selv – litt sta, med beina godt plantet i bakken, litt treg, men også motstandsdyktig mot tåpelige innfall.

Samtidig er det interessant å prøve å forestille seg hvordan Moss ville ha vært, og hva Moss kunne ha blitt, dersom cellulosen ikke hadde eksistert.

Passasjerene på Østfoldbanen ville ikke ha fått sitt bilde av Moss by formet av lukten som kryper inn i vognene når togene passerer utløpet av Mosseelva, eller av synet av det heller grimme industriområdet av slitne betong- og teglsteinsbygninger, sagflishauger og dampende skorsteiner. Isteden ville de kanskje ha sett et idyllisk boligområde med en misunnelsesverdig sjøutsikt, og en park med gangveier langs elva.

Moss by ville neppe ha vært kjent over det ganske land – i den grad byen kan sies å være kjent – som ”stedet som stinker”. Mossinger på reise ville ha sluppet å oppleve at nye bekjentskaper hånlig, eller sågar rent instinktivt, holder seg for nesen etter at navnet på hjembyen er avslørt. Kanskje ville Moss isteden ha vært kjent som badebyen ved Ytre Oslofjord, byen mellom Vansjø og Jeløy eller byen ved Mossefjorden. Eller galleribyen.

Det kan neppe være noen tvil om at celluloselukten har ført til at byen har vokst mindre, og på andre måter, enn den ellers ville ha gjort. Det er tross alt ikke mer enn rundt 20 år siden lukten, når vinden blåste ”feil” vei, eller noe ikke gikk helt etter planen på fabrikken, var nesten uutholdelig, selv tre-fire kilometer utenfor byen. Råtne egg, gammel fårikål, sursild og rakfisk – sammenlikningene har vært mange.

Selv i dag kan man oppleve at folk utenbys fra, på besøk i Moss, rygger tilbake og rister på hodet idet de kjenner mosselukta for første gang.

Cellulosen har også påvirket forholdene under vann. Man behøver ikke å gå så veldig mange tiår tilbake før man finner en situasjon der store deler av de dypere partiene i Mossesundet var så å si livløse på grunn av oksygenmangel forårsaket av forurensning fra M. Peterson & Søn.

Selv i fjæra kunne det stedvis se temmelig ille ut, med flytende skum, illeluktende gjørme og mengder av døde muslinger.

I dag er forholdene dramatisk forbedret, men i skrivende stund eksisterer det likevel en konflikt mellom Peterson og Klima- og forurensingsdirektoratet (før SFT). Sistnevnte vil at Peterson skal minske utslippene av organisk avfall, noe som vil kreve bygging av et biologisk renseanlegg med en prislapp på 175 millioner kroner. Peterson mener at dette er umulig for å gjennomføre fordi det vil bli altfor kostbart.

På den annen side har nok forurensningen fra cellulosen også bidratt til å gi naturen i Moss en viss beskyttelse. Den har begrenset befolkningsveksten i kommunen, og dermed presset på naturområdene. De mange positive kvalitetene til kommunen har lenge vært en godt bevart hemmelighet.

Avsluttende ord

Cellulosen har dessuten, på godt og vondt, bidratt til å gi Moss som sted en helt egen identitet. Lukta er ett aspekt ved fabrikken. Et annet, og mye mindre omtalt, er det visuelle. På stille, klare vintermorgener før soloppgang, når røyken fra pipene står som loddrette, kremhvite søyler mot den lyseblå himmelen, flere hundre meter til værs, ja, da kan man, i hvert fall hvis man er en borger av Moss, bli rent andektig, og tenke at cellulosen, i alle fall i slike stunder, er det nærmeste Moss by noensinne har kommet det majestetiske. Røyken, som egentlig er et tegn på industriell aktivitet, blir for en stakket stund også noe annet – et vitnesbyrd om morgenens sakrale stillhet og himmelens storhet.

Når så sola omsider begynner å stige opp over horisonten i sørøst, og får de høye søylene av hvitt til å rødme og gløde, da kan man til og med ta seg i å tenke at cellulosen er vakker, og at dens skjønnhet alene kunne være grunn nok til å ønske den en lang og løfterik framtid.

Der, under søylene som stråler i soloppgangen, og som kan sees selv av fiskere langt ute på fjorden mot Færder, og av folk i både Horten og Holmestrand, Tofte og Drøbak – der ligger byen Moss – et sted som intet annet.

****
****
****

Momme Peterson var firmaets grunnlegger. Han var født i Lindholm 28. mars 1771. Han døde i Moss 4. mars 1835.

Portrettbilde? Avfotografere? Konvensjonsgården???

Begynnelsen

Stiftelsen av firmaet

Momme Peterson ”conditionerede” i mange år hos en av byens store kjøpmenn, Johan Gude.

De nygifte leide seg et hus i ”Moestuen” (på folkemunne kalt Mordstuen, som trolig var en fantasifull omskrivning av etternavnet til en av eierne, Svend Mohrstuen), en lang en-etasjers bygning i Kongens gate, satt opp på en høy kjellermur. Denne bygningen gikk med i brannen i 1808.

Moestuen hadde både fjøs og stall, og lå godt til for handel. Etter innflyttingen gikk Petersons i gang med å utnytte mulighetene. Etter hvert utviklet det seg en krambod i et av rommene i bygningen. Denne leverte varer til kunder ute på gaten via en luke i veggen, en vanlig foreteelse på den tiden.

”Handelen gik friskt gjennem denne” het det om luken i veggen på Moestuen.

Det var ikke noe skilt utenfor som forklarte at det var en krambod i bygningen, men den ble snart kjent både i og utenfor byen som ”Petersbua”.

Den 7. februar 1801 ble Momme Peterson ”antagen til Borger paa Næring af Kiøbmandskab og Smaahandel, efterat have aflagt sin Troskaps- og Borger-Ed.”

Firmaet fikk navnet M. Peterson

Utover på 1800-tallet kom flere økonomiske kriser
Listen over store og tradisjonsrike handelshus som gikk under i dette økonomiske ragnarokk er lang
Men M. Peterson overlevde og vokste

Momme Petersons eneste sønn var Peter Christian
Han ble utdannet i firmaet

Den 1. august 1828 ble Peter Christian opptatt i firmaet, og firmaets navn ble endret til M. Peterson & Søn

Peter Christian førte bedriften over i en storstilet trelasthandel

og utvidet firmaet videre

Firmaet hadde da en rekke forbindelser i utlandet

”En forretning av dette omfang og med en slik ekspansjonstrang var vel den gang en sjeldenhet i en liten by som Moss (…)” (Kittelsen 1951, s. 32)

---

i 1838 overtok M. Peterson & Søn tømmerbeholdningene og merkene til det oppløste firmaet til David Chrystie, som da trakk seg tilbake fra forretningslivet og flyttet til Torderød på Jeløen.

Side 36

Fiolinen

P.C. Peterson ble alvorlig syk i mars 1843, og døde 5. september 1843, kun 41 år gammel.

P.C. Petersons enke, fru Hedevig, var da 35 år gammel (født 23. august 1808, død i Moss 11. juni 1893)
Hun overtok firmaet, og vurderte å avvikle det
Men hun kom snart på andre tanker
Hun ville fortsette forretningen
Dette gjorde hun med målbevissthet og besluttsomhet

---

29. april 1847 giftet Hans Blom seg med fru Hedevig
Han var mye yngre enn henne
Men hadde vært ansatt i forretningen siden 1842, og hadde vist evner langt utover det vanlige

---

Hans Blom satset stort på skipsfarten
som ved det framherskende trekket ved bedriften i hans tid

På sitt eget skipsverft bygget firmaet i 1853 fullriggeren ”Hedevig” på 230 kl.

En rekke kjøp og nybygginger fulgte

Den este kjente av mosseskutene var fullriggeren ”Høvding”

Kunne seile fra Quebec til Land’s End på 10 dager

I 1864 trakk Hans Blom seg tilbake fra stillingen som sjef

Driften ble overtatt av N. Brandt-Darre og Theodor Peterson, nest eldste sønn av fru Hedevig i hennes første ekteskap med P.C. Peterson.

Hans Blom døde den 2. september 1868, 44 år gammel

Det var Theodor Peterson at det store kjøpet som innvarslet den nye tid, fant sted
Det la grunnlaget for den bedriften Moss kjenner i dag

Kjøpet av Moss Jernverk

Molbekk

Under den nye ledelsen utvidet firmaet sine forretningen til også å omfatte isbedrift fra Vansjø og ved Tjukkemyr, en arm av Vansjø

Firmaet bygget også en kunstig isdam, Molbekkdammen på Mosseskogen, med isrenne ned til Mossesundet

Skjæringen av is ga arbeid til omkring 30 mann i 6 a 8 uker, og skipningen foregikk i tiden april – desember. Denne isbedriften var lunefull, det kom an på sommervarmen i England. Enkelt år ble man kvitt hele beholdningen med god fortjeneste. Andre år kunne opptil halvparten bli liggende igjen, slik at inntekten av det solgte ikke dekket arbeidsutgiftene.

Peterson var den største iseksportøren i Moss.

Theodor utvidet driften med blant annet en dampdrevet sag ved Vansjø

En dag i april 1875 gikk det rykter om at Wedel-Jarlsberg aktet å selge Moss Jernverk.

Theodor Peterson dro straks til Christiania for å kjøpe verket

TP kjøpte sammen med grosserer Johan Thorne og godseier Georg Wankel

Handel på 115.000 speciedaler

Cellulosen

TP lot planer om et skipsbyggeri falle, og gikk isteden til anlegg av Moss Cellulosefabrikk, vesentlig etter oppfinneren, ingeniør F. Størmers patent av 15. august 1882

Anlegget i Moss var den første sulfat-cellulosefabrikk i Norge

Aksjeselskapet Moss Cellulosefabrik ble konstituert den 25. november 1882

Fabrikken var basert på en årsproduksjon på ca. 4000 tonn sulfatcellulose
Dette medførte et årlig tømmerforbruk på ca. 14 000 tylfter
ved fabrikken trengtes en fast arbeidsstokk på ca. 210 arbeidere

Den 16. desember 1882 begynte fundamenteringsarbeidene

Reisningen av Moss Cellulosefabrik på Moss Jernverks gamle grunn var etter byens forhold en meget stor affære, av stor betydning for byen og dens økonomi

Fabrikken ble satt i gang 10. august 1883

I begynnelsen kom ikke produksjonen opp i det ukekvantum som ingeniør Størmer hadde garantert
Det ble Theodor Petersons praktiske skjønn og energi som til slutt brakte driften over på den sikre siden

---

En vanskelighet som skulle volde verre og varigere ubehageligheter enn noen annen, var lukten som fulgte med cellulosekokingen

Det kom flere klager til sunnhetskommisjonen

ble en sak som TP ikke så slutten på

Først i 1892 ble den avsluttet

TP født i Moss 12. juni 1839, død i Moss 9. januar 1888

Fru Sara Peterson, Theodor Petersons enke, valgte å fortsette forretningen, som ble satt under ledelse av hennes bror, grosserer Rino Thorne.

Cellulosefabrikken gikk meget godt
Kvalitetsmessig var også utviklingen høyst tilfredsstillende
Fabrikken fikk gullmedalje for sine fabrikata på verdensutstillingen i Paris i 1889

Økt konkurranse

I 1895 solgte firmaet Mosseskogen, en eiendom på omkring 5000 mål som det hadde overtatt sammen med jernverket, til godseier G. Wankel på Kambo

---

førte til oppstart av papirfabrikk i 1896
Ble ikke lønnsom

I 1901 overtok Hans Blom Peterson firmaets ledelse
Han var født i 1876, som den tredje eldste av Th. Petersons sønner

skulle lede bedriften i femti år

Etter en runde med ombygging i 1905 begynte bedriften endelig å gå med overskudd igjen

---

Situasjonsbilde fra 1902
Side 92

Sammenslutning

En rekke forhold pekte mot ønskeligheten av en sammenslutning av de to firmaene – moderselskapet og cellulosefabrikken

Den nye ordningen ble vedtatt av alle parter den 19. desember 1908

I årene som fulgte ble det gjort en rekke nybygginger og forbedringer

M. Peterson & Søn installerte som første cellulosefabrikk i verden Morteruds kalorisator

Utbruddet av første verdenskrig brakte treforedlingsindustrien mange vanskeligheter
men M. Peterson & Søn lykkes i bare med å holde driften gående, men med å øke produksjonen og salget

I 1915–1916 var produksjonen brakt opp i nesten 9000 tonn cellulose, og over 8000 tonn papir

---

I 1920–1921 kom krisetiden i treforedlingsindustrien

Men firmaet klarte seg gjennom også denne

I 1928 ble papirsalens nordfløy bygget ut for å gi plass til den første spesialmaskinen, kreppmaskin nr. 1, og dermed var et nytt kapittel i firmaets historie innledet.

I årene fra mot andre verdenskrig fikk firmaet mange ben å stå på ved at det gradvis ble startet produksjon av en rekke spesialvarer

Et av de viktigste trekkene i denne utviklingen var avtalen i 1929 om leveranse av krepp til Norsk Hydro

Noe senere ble også produksjon av sekker en av firmaets spesialiteter

---

Etter andre verdenskrig ble det gjort store moderniseringer

blant annet et sodahus, det første i sitt slag i Skandinavia
det fikk stor varmeøkonomisk betydning ved at fabrikken sparte 7000 tonn kull

---

Noe fra nyere tid

Momme Peterson var av frisisk slekt, født 28. mars 1771 i Lindholm, en landsby sønnenfor Slesvig

---

Peter Christian Peterson, født på Moss 13. mai 1800

Han valgte omrisset av en fiolin som tømmermerke

Hedevig Jacobea Sandberg var 19 år da hun ble forlovet
En vever, liten, tilbakeholden skikkelse som hadde det med å løpe sin vei når den 27-årige P. C. Peterson ville fri til sin pleiesøster

Fru Anne Dorthea måtte puffe henne inn i et værelse der hennes frier satt, og holde døren igjen til alt var i orden

Etter 13 års ekteskap var hun mor til sju barn, og ventet det åttende

Hedevig bestemmer seg for å fortsette forretningen
Hun finner seg vel til rette i sin sjefsmyndighet, og viser snart en såre besluttsom og målbevisst profil
Denne ennå unge dame har to sønner og seks døtre, og hun har planer

---

Hans Blom
Om ikke lenge sender fru Hedevig han ut i verden for å se seg om
Det er egnet til å vekke noen oppmerksomhet at den unge mannen under denne utenlandsreisen sender Hedevig en medaljong med sitt portrett og, på medaljongens bakside, en lokk av sitt hår

Fru Hedevig er 16 eldre enn han, men de er begge unge

29. april 1847 giftet de seg

Hans Blom
Født i Skien 11. september 1824
Død i Magdeburg 2. september 1868

Da firmaets rederi var på sitt største, hadde det en flåte på 22 seilskip og et mindre dampskip

---

Theodor Peterson
Firmaets fjerde sjef
Født i Moss 12. juni 1839
Død i Moss 9. januar 1888

Mosselukta

På ettervinteren og våren 1888 mottok sunnhetskommisjonen en rekke klager
Grosserer Nyquist skrev for eks. at hans ”barn og flere voksne i hans hus jevnlig lider av illebefinnende på grunn av de fra cellulosefabrikken utgående, illeluktende damper”

6. april henvender mer enn tjue borgere seg til amtmannen med ”klage over luktens intensitet og vemmelighet”, og påstår at den ”medfører lidelser og farer for helbred og liv”.

Legen O. P. Nyquist uttalte at han ”som følge av stanken fra cellulosefabrikken har observert hodepine, svimmelhet, kvalme, brekninger, hjertebank, prekordialangst og døsighet”.

Et hotell klaget over at gjestene forlot det på grunn av celluloselukten.